

14 февруари – ... и ден на археолога.

Каничка от Боровското съкровище, украсена с релефна сцена на Дионисова оргия. Сребро с позлата. 4 в. пр. Хр. – https://bg.wikipedia.org/wiki/Боровско_съкровище

Всяка година на 14 февруари в българското общество се разразява ожесточен диспут относно въпроса какво точно трябва да се отбелязва на тази дата: Успение на Св. Константин-Кирил Философ според източноправославният църковен календар; придобилият комерсиален характер ден на влюбените под патронажа на католическият светец Валентин или традиционният празник на лозарите и кръчмарите Трифон Зарезан. От не много отдавна на тази дата започна да се отбелязва и Денят на археолога. По спомени на някои от практикуващите тази професия първото му честване е било проведено през 1971 г. Хората от гилдията твърдят, че съвпадението на техния професионален празник с този на лозарите и кръчмарите не е предизвикано от любовта към чашката. Обяснението им е доста повитиевато: почитта към виното води своя произход от древнотракийския култ към бог Дионис. А както многократно е доказано от практиката, най-атрактивните археологически открития в България са на тракийски съкровища – златни и сребърни сервизи за пиене на вино. Казано накратко, между виното и археологията има непряка, но дълбока връзка.¹

Вероятно някой ще възрази, че това е новосъздадена традиция без предистория. Нека да погледнем още малко по-назад във времето. В началото на миналия век Варненското археологическо дружество е обявило за свой празник този на Свети Дух² – един от подвижните празници от източноправославният църковен календар, свързани с Възкресение Христово. Той се чества в деня след Петдесетница. По стара традиция на този ден край Варна в местността Малка Кокарджа до Аязма чешма се е провеждал празничен народен събор, наречен Кокарджа панаир. Свещеник освещавал водата на лечебната чешма, а болните, окачвали по клоните на бряста до аязмото парчета от дрехите си, за да оздравеят.³ Варненското археологическо дружество е отбелязвало своя празник с молебен на гроба на Хермин Шкорпил в местността Джанавара.⁴ По този начин то е обвързало празника с личност, с място и с църковния календар.

Изхождайки от засвидетелстваното в описаните примери обвързване на деня на археолога с традиционния или църковния календар, д-р Тенекеджиев от Варненския археологически музей смята, че най-подходящ за тази цел е 14 септември - Въздвижението (Издигането) на св. Кръст Господен.⁵ Според църковните предания майката на император Константин Велики – св. равноапостолна Елена, се отправила по молба на своя син в Йерусалим, за да търси св. Кръст, който чудесно се явил на св. Константин, като знак за победа над враговете му. Св. Елена узнала от местните юдеи, че Кръстът Господен се намирал под езическо светилище, издигнато в чест на богинята Венера. Тя заповядала да разрушат храма и там намерили три кръста. Да се установи кой е Кръстът Господен помогнало чудо: чрез докосването до истинския Кръст бил възкресен мъртвец, който по това време бил носен за погребение. Точната дата, когато св. Кръст е бил намерен, не е известна. Предполага се само, че това е станало през 325 или 326 г. След намирането на св. Кръст, св. Константин започнал да издига редица храмове, в които трябвало да се извършват подобаващи за св. Град тържествени богослужения.

Около 335 г. е била осветена издигнатата непосредствено над Голгота и пещерата на Гроба Господен огромна базилика Мартириум. Денят на нейното Обновление, т. е. Освещение е бил 13 или 14 септември, който започнал да се чества с голяма тържественост всяка година като деня на Освещаването на храма. Празникът влязъл в богослужебния календар като възпоменание за намирането на Честния Кръст.⁶ Според д-р Тенекеджиев

описаната в това предание случка съответства в голяма степен на съвременно археологическо проучване – предварителна работа с исторически източници, събиране на информация от местни информатори, разкопки, изследване на находките.⁷ Допълнителен аргумент в подкрепа на идеята за честване празника на археолога на този ден е фактът, че Въздвижение на св. Кръст Господен е един от дванадесетте Господски празници, който освен в Православната църква се отбелязва и в Римокатолическата – т.е. това ще направи професионалния празник общ за двете вероизповедания.

Амфора-ритон от Панагюрското съкровище с два отвора на дъното, предназначена за ритуално пиене от двама души едновременно (за побратимяване или сключване на примирие). Злато. 4-3 в. пр. Хр. - https://bg.wikipedia.org/wiki/Панагюрско_съкровище

Любопитно сравнение представлява денят на археолога в постсъветското пространство. В Русия, Беларус и Казахстан на 15 август неофициално се чества денят на археолога. В Украйна през 2008 г. този ден е обявен за официален празник. Относно избора на датата за този празник съществуват две различни версии. Според едната това се е случило още преди Втората световна война, по време на археологически разкопки в Новгород. Младежите, участващи в разкопките, били изморени от жегата и търсели повод за почивка. Те обявили на своя научен ръководител, че 15 август е рожденият ден на Буцефал-конят на Александър Велики. Ръководството оценило оригиналното хрумване и разрешило да се

отпразнува по подобаващ начин „рождения ден“. С времето споменът за повода за празнуване точно на този ден изчезнал и той станал ден на археолога. Другата версия е доста по прозаична: 15 август е рожденият ден на Татяна Сергеевна Пасек – известен съветски археолог, един от водещите специалисти по праистория в Югоизточна Европа и Триполската култура, старши научен сътрудник в Института по археология към Академията на Науките в бившата СССР, доктор на историческите науки, лауреат на Сталинска награда.⁸

Икона Въздвижение на Светия кръст

Господен с житийни сцени, изобразяващи неговото откриване. -

<https://www.bgicons.com/Въздвижение-на-Светия-Кръст-Господен:-Житийна-икона>

На запад традицията да се отбелязва ден на археологията е възникнала съвсем отскоро. Там подходът е доста по-различен и прагматичен. Денят на археологията (The Day of Archaeology) е ежегодно, 24-часово международно онлайн събитие, в което археолози и учени от сродни научни области публикуват в интернет резултатите от своите най-нови проучвания. Първото издание на това онлайн събитие е проведено на 27 юли 2011 г. То е

организирано от доброволен комитет от археолози в Обединеното кралство, Съединените американски щати и Испания.⁹ До 2015 г. събитието се провежда всеки месец юли, но на различен ден. През 2011 г. по инициатива на Американският Археологически Институт (Archaeological Institute of America) конгресът на САЩ обявява 22 октомври за официален празник – Национален ден на археологията (National Archaeology Day). В първото честване на този празник се включват научни институции, музеи и библиотеки от 38 американски щата, 4 канадски провинции и Обединеното кралство.¹⁰ С течение на времето към честването на този празник се включват все повече научни институции от цял свят. През 2014 г. Американският археологически институт отправя от трибуната на ЮНЕСКО покана към всички желаещи да се включат в честването на Международния ден на археологията (International Archaeology Day).¹¹ По подобие на по-ранният Ден на археологията, Международният ден на археологията се отбелязва онлайн в интернет с различни по характер презентации, свързани с археологията и сродните ѝ хуманитарни науки. Международният ден на археологията се отбелязва ежегодно на третата събота на октомври, като различните събития и презентации се провеждат през целия месец октомври.¹²

1. Отбелязваме Деня на археолога. – <https://bnr.bg/vidin/post/101081513/denat-na-arheologa-e-dnes> (последно видяно на 15.02.2021)
2. В-к Варна, бр. 20 от 31.05.1931 г., с. 1- http://catalog.libvar.bg/view/check_user.pl?id=1127&SRV=false&LANG=bg
3. <http://ref.blog.libvar.bg/2016/06/17/praznikat-sveti-duh-nyakoga-vav-varna/>
4. Хермин Шкорпил заедно с брат си Карел са откривателите и първите проучватели на ранно-християнския манастирски комплекс в местността Джанавар: *Х. Шкорпил, К. Шкорпил. Двадесетгодишната дейност на Варненското археологическо дружество. В: Известия на Варненското археологическо дружество, 7, 1921, с. 3 – 74; Хермин умира на 25 юни 1923 г.*
5. Това мнение е споделяно с мене в лични разговори.
6. Въздвижение на Господния кръст (Кръстовден) – https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,506/catid,160/id,15744/view,article/ (последно видяно на 15.02.2021)

7. Едно друго църковно предание – това за откриването на мощите на Св. Климент Римски от Св. Константин-Кирил Философ е обявено за първата подводна археологическа експедиция: *Иван Гълъбов. Подводно археологическо проучване през IX в. – сп. Наша родина , 1962.* Подробен анализ на цялата налична информация и аргументирано опровержение на цитираното твърдение: *Теодор Роков. Откриването под вода на мощите на Св. Климент Римски от Константин-Кирил Философ. Един съвременен мит – в: сп. Будител, март, 2012*
8. День археолога. - https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0 (последно видяно на 15.02.2021)
9. Day of Archaeology. - https://en.wikipedia.org/wiki/Day_of_Archaeology (последно видяно на 15.02.2021)
10. National Archaeology Day Read Into the United States Congressional Record. - <https://www.archaeological.org/national-archaeology-day-read-into-the-united-states-congressional-record/> (последно видяно на 15.02.2021); History of IAD. - <https://www.archaeological.org/programs/public/archaeologyday/history/> (последно видяно на 15.02.2021)
11. International Archaeology Day: Call for Collaborators. - <https://whc.unesco.org/en/events/1187/> (последно видяно на 15.02.2021)
12. About of International Archaeology Day. - <https://www.archaeological.org/programs/public/archaeologyday/about/> (последно видяно на 15.02.2021)

Теодор РОКОВ

Музей за нова история на Варна